

خدمات اکوسیستمی تالابها ضرورتی برای حفاظت از آنها

مقدمه

کارکرد خدمات اکوسیستمی شرایط و فرایندهایی است که اکوسیستم‌های طبیعی و گونه‌های موجود در آنها حفظ شده و احتیاجات زندگی انسانی را فراهم می‌آورند. خدمات اکوسیستمی نه تنها فراهم آورنده مواد مورد نیاز بشر، به عنوان شاکله و سیستم پشتیبان حیات او در کره زمین است و بلکه شرایط را برای هستی و بقای او فراهم ساخته و زندگی اجتماعی اش را محقق می‌سازد.

در حالی که تالابها تنها 6 درصد از کل سطح جهان را تشکیل می‌دهند، اما شرایط برای بقا و حیات 20 درصد موجودات روی زمین را فراهم می‌سازد. از منظر اکولوژی و اقتصاد، تالابها دارای کارکردهای خاص اکولوژیک و ارزش اقتصادی هستند که فواید اجتماعی، اقتصادی و اکولوژیک گسترده‌ای را فراهم می‌سازند. به همین دلیل، کارکرد خدمات اکوسیستمی تالابها به عنوان خدماتی غیرمادی، در اغلب موارد نادیده انگاشته می‌شود و منجر به توسعه و بهره‌وری کوتاه مدت از تمامی فواید اکولوژیک تالابها می‌شود. بر همین اساس، به منظور محافظت و توسعه منابع تالابی، داشتن دید دقیقی از کارکردهای اکولوژیک ضروری می‌نماید، تا مردم بتواند از ارزش تالابها به خوبی مطلع شده و زمینه‌ای برای تدوین سیاست‌ها و حفاظت و احیا آنها فراهم گردد.

نکات کلیدی اکوسیستم‌های تالابی و خدمات اکوسیستمی

تالابها طیف گسترده‌ای از خدمات اکوسیستمی را فراهم می‌سازند که منجر به رفاه انسانی می‌شوند. از جمله این خدمات می‌توان به ماهی و فیبر، تأمین آب، تصفیه آب، خاصیت تنظیم‌کننده اقلیمی، مهار سیلابها، حفاظت از رودکنارها، فراهم‌سازی فرصت اشتغال و از همه مهمتر توریسم و جلوگیری از ایجاد ریزگردها اشاره نمود.

زمانی که فواید مادی و غیرمادی تالابها برشمرده می‌شود، ارزش اقتصادی خدمات غیرمادی تالابها بیشتر از ارزش اقتصادی ملموس آنها است. بر همین اساس، در تدوین سیاست‌ها و تصمیم‌گیری‌هایی که به صورت مستقیم و یا غیرمستقیم تالابها را تحت تأثیر قرار می‌دهند لازم است که درک جامعی در خصوص طیف وسیع فواید و ارزش‌های تالابها فراهم گردد تا در کوتاه مدت و بلندمدت لطمه‌ای بر پیکره آنها وارد نگردد.

شوربخانه، در کشور ایران، تخریب و از دست رفتن تالابها به دلایل مختلف، سریعتر از دیگر اکوسیستم‌ها اتفاق می‌افتد. بر همین اساس، تهدید و از بین رفتن گونه‌های آب‌های شیرین و اکوسیستم‌های تالابی سریعتر از دیگر اکوسیستم‌ها به وقوع می‌پیوندد. اولین نیروی محرکه غیرمستقیم تخریب و از بین رفتن تالاب‌های درون‌بوم و رودکناری را می‌توان رشد جمعیت و افزایش توسعه نامتوازن اقتصادی دانست. به طور مشابه، نخستین عامل تخریب و از بین رفتن و تخریب اکوسیستم‌های تالابی را می‌توان افزایش بی‌رویه ساخت و سازها، تبدیل و تغییر کاربری زمین‌ها، پس‌روی آب‌ها به دلایل مختلف، سرشارسازی و آلودگی، برداشت و بهره‌کشی بیش از حد از تالاب‌ها و تهاجم گونه‌های مهاجم دانست.

با در نظر گرفتن شرایط کنونی تالاب‌های ایران، باید در نظر داشت که تغییر اقلیم جهانی درآینده تخریب و از دست رفتن این اکوسیستم‌ها را با سرعتی چندین برابر افزایش خواهد داد که منجر به کاهش تعداد و انقراض گونه‌ها و افزایش ناقلین بیماری و متعاقباً بیماری در بسیاری از مناطق خواهد گردید. افزایش بار مواد مغذی را می‌توان مهمترین تهدید برای رودخانه‌ها، دریاچه‌ها و مناطق ساحلی دانست. افزایش فشار از طرف چندین عامل مستقیم و غیرمستقیم، احتمال تغییرات ناگهانی در اکوسیستم‌های تالابی را افزایش داده است که می‌تواند در مقیاس وسیع و با شدت زیاد، هزینه‌بر و یا حتی بدون بازگشت باشد.

تداوم عواقب پیش‌بینی شده‌ی تخریب تالاب‌ها ظرفیت آنها را برای کاهش اثرات و نتایج این تخریب کاهش خواهد داد که متعاقباً منجر به کاهش رفاه انسانی (از جمله افزایش شیوع بیماری‌ها)، مخصوصاً برای قشر آسیب‌پذیر و فقیر جوامع محلی خواهد شد که این خود هزینه‌های فنی دیگری را جهت مدیریت طلب خواهد نمود. در همین زمان، تقاضا برای کارکردهای مجانی از دست رفته تالاب‌ها در مناطق مورد نظر افزایش خواهد یافت که از جمله آنها می‌توان به تقاضا برای حفاظت در برابر سیل‌ها و طوفان‌ها اشاره نمود.

وجود فیزیکی و اقتصادی منابع آب و محدودیت و یا کاهش دسترسی به آب به عنوان اصلی‌ترین چالش روبروی جوامع است و فاکتوری کلیدی برای توسعه اقتصادی در بسیاری از کشورها از جمله ایران است. این درحالی است که، بسیاری از طرح‌های توسعه‌ای اجرا شده در ایران، تقاضای زیادی برای آب داشته و به همین میزان در لحاظ نمودن بده بستان‌های مخرب در بهره‌کشی فراتر از ظرفیت تالاب‌ها سهل‌انگاری شده است.

چه می‌توان کرد؟!

مدیریت تالاب‌ها نیازمند رویکردهای فرابخشی و اکوسیستم بنیان است تا به واسطه آن بده بستان‌های میان خدمات اکوسیستمی مختلف تالاب مشخص گردد و از توسعه پایدار این مناطق در راستای دستیابی به اهداف توسعه هزاره مطمئن گردید.

بسیاری از طرح‌های توسعه رویکرد پایداری و یا کارایی را در بدنه خود ندارند و پایش و لحاظ عوامل مستقیم و غیر مستقیم در ساختار آنها لحاظ نگردیده است. اصلی‌ترین تصمیمات سیاسی در برنامه‌های بعدی و سال‌های آینده تعیین بده بستان‌های میان استفاده کنونی و آینده از منابع تالابی است. بده بستان‌هایی که میان تولید کشاورزی و کیفیت آب، کاربری زمین و تنوع زیستی، استفاده از آب و تنوع زیستی آبی و استفاده کنونی از آب برای آبیاری و چگونگی تولید کشاورزی در آینده از جمله این ملاحظات هستند. غلبه بر این اثرات و کاهش فشارها بر اکوسیستم‌های تالابی و بهبود بازیابی آنها مهمترین راهکار برای احیا خدمات اکوسیستمی تالاب‌ها است.